

DĚJINY UMĚNÍ

Jiří KUTHAN – Jan ROYT, *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Svatyně českých patronů a králů*, Nakladatelství Lidové noviny – Katolická teologická fakulta UK, Praha 2011

683 s., ISBN 978-80-7422-090-6

Kniha z pera uznávaných historiků umění Jiřího Kuthana a Jana Royta je dosud nejobsáhlejším a zároveň graficky nejnvýpravnějším monografickým dílem o pražské katedrále. Již letmá prolisování ukazuje na velkou péči, jíž se obrazové části publikace dostalo jak ze strany nakladatelství, tak i autorů. Ačkoli se katedrála může zdát veskrze známým objektem, fotografická dokumentace jejích architektonických prvků přinesla v knize řadu neotřelých pohledů a překvapivých detailů.

Svatovítská katedrála je stavbou, která v sobě nese různé významové roviny. Tak se v Úvodu dočteme o posvátné aureole v chrámu pohřbených světců, o aureole královské zde korunovaných a pohřbených panovníků, o středobodu církevní provincie, duchovním centru českých zemí, centru národního patriotismu, o zjevném znamení české národní a státní identity – místě, kde se vytvářelo a formovalo historické vědomí českého společenství, ale též o velké umělecké hodnotě této architektonické dominanty Prahy, jež se stala předmětem esteticky motivovaného zájmu a obdivu. Shrňme tedy, co na bezmála 600 stranách po této oslavné řeči následuje.

Struktura jednotlivých oddílů sestává většinou z historického výkladu a popisu umělecké výzdoby. Úvodní tři kapitoly přináší výklad raně středověkých českých dějin se stručnou pasáží o nejstarší stavební podobě rotundy, předchůdkyně dnešní katedrály, dále přiblížení Spytihněvovy baziliky a konečně zhodnocení historických fakt, vážících se k založení gotické katedrály a jejím osudům do husitských válek. Jeden z páteřních oddílů, *Stavba gotické katedrály za Matyáše z Arrasu, Petra Parlěře a jeho nástupců*, představuje tradičně pojatý uměnovědný text o dějinách architektury, v pasážích o kapli sv. Václava doplněný pojednáním o středověké výzdobě jejích stěn drahými kameny. Již zde autoři upozorňují na některé novodobé zásahy do celku středověké architektury (např. výměny a doplňování částí v oblasti východního boku severního ramene transeptu, Mockerovy zásahy do hmoty jižní

věže a další). Následuje kratší pasáž pojednávající o zajímavých obrazových pramenech ke stavbě katedrály, gotických rysech chovaných ve Vídni a v Ulmu, respektive Stuttgartu.

Nejvíce prostoru zaujímá šestá kapitola, *Sochařské dílo v katedrále sv. Víta do začátku husitských válek*. Celkem 90 stran zde vyplňuje barevná obrazová příloha, která kromě fotografií zahrnuje i přehledné nákresy umístění veškeré popisované výzdoby podle jednotlivých stavebních částí katedrály. Mimo notoricky známých soch, jako jsou tumbly přemyslovských panovníků v závěru chóru nebo galerie panovnických bust tzv. dolního triforia, zaujmou především kamenické detaily výzdoby z vnějšího pláště stavby. Kvalita všech reprodukcí je vysoká a přispívá k srozumitelnosti textu.

Oddíl sedmý, *Umělecké památky a zařízení katedrály sv. Víta v období vlády Lucemburků*, se zabývá mozaikou nad jižní bránou velké věže, malbami a tzv. užitým uměním – relikviiři a jinými předměty ze svatovítského pokladu, císařskými i královskými korunovačními insigniemi. Zahrnut je zde i ikonografický exkurz o svatováclavském kultu, dovedený časově až po období baroka. Samostatně jsou pojednány *Oltáře ve Svatovítské katedrále v lucemburské době*.

Středověkému období „života“ katedrály jsou věnovány ještě čtyři další oddíly. V kapitole *Ideový program pražské katedrály* jsou zopakovány interpretace zahrnuté již v pojednání o sochařské výzdobě (mezi jiným „dolní“ sféra panovnických hrobů v chóru katedrály, propojená se sakrální sférou hrobů zemských světců, vladařský rodový program v tzv. dolním triforiu, nebeská sféra tzv. horního triforia). Jen na okraji zde zaznívá poměrně podstatné upozornění, že gotická část katedrály je vlastně torzem, a tudíž nevíme, jak doopravdy měla její kompletní výzdoba vypadat. Překvapivým nedostatkem desáté kapitoly nazvané *Ohlas pražského katedrálního díla* je absence obrazového doprovodu. Oddíl následující, *Svatovítská katedrála od husitských válek do konce vlády Jagellonců*, přibližuje skrovné stavební příspěvky tohoto období k architektuře kostela (královská oratoř na jižní straně chóru stavěná Benediktem Riedem nebo Hansem Spiessem), kapitola dvanáctá pak popisuje *Pozdně gotickou výzdobu a vybavení Svatovítské katedrály*.

Převažující způsob periodizace podle slohových stylů zachovávají i názvy dalších oddílů. *Katedrála v době renesance* svou strukturou opět kombinuje historické informace (počínaje korunovací Ferdinanda I. a pohřbem Rudolfa II. konče) s charakteristikou umělecké výzdoby, včetně podrobných popisů již neexistujících uměleckých

děl. Větší množství zpráv písemných pramenů k uměleckým dílům zde není vždy ku prospěchu – řada detailních, až marginálních informací čtenáře zahlcuje, text je přetížen ikonografickými podrobnostmi a odbornými termíny, jež nejsou nikde vysvětleny.

Pro kapitolu *Katedrála v době barokní* platí totéž členění: popisuje děje od kalvínského obrazoborectví přes významnou událost převezení karlštejnských relikvií do Prahy a jejich uložení v katedrále, dále jsou nastíněny opravy a pokusy o dostavbu za Leopolda I. a dění do počátku sedmdesátých let 18. století. Následuje popis sochařské a malířské výzdoby a vybavení, pozornost je věnována kultu sv. Jana Nepomuckého a uměleckým památkám s ním spjatým.

Kapitoly patnáctá a šestnáctá pojednávají dějiny a výzdobu katedrály v 19. a stručně ve 20. století. Cenné jsou zde zejména poučné reprodukce různých pohledů na nedostavěnou katedrálu. Pasáže věnované uměleckých dílům jsou dovedeny až do roku 1989 k artefaktům oslavujícím kult sv. Anežky České. Závěrečný textový oddíl přináší přehled nejdůležitějších prací věnovaných katedrále a její výzdobě od doby baroka po současnost.

Autoři anotované publikace zřejmě předem rezignovali na inovativní přístup k tématu. Svým obsahovým schématem dílo navazuje na starší, méně exkluzivně vybavenou knihu *Katedrála sv. Víta v Praze* editorky Anežky Merhautové (1994). Není pochyb, že byl kladen důraz na tradici jak z hlediska formy, tak i obsahu. Přesto ale vyvstává řada otázek, které se týkají obsahu i struktury jednotlivých kapitol a především pak neujasněnosti, jakému čtenáři je vlastně kniha určena.

V pasážích věnovaných popisu architektury a sochařské výzdoby je třeba pozitivně hodnotit jejich rutinní (v kladném smyslu) zběhlost a srozumitelnost (podtrženou již zmíněným obrazovým doprovodem), k čemuž též patří nezatěžování textu přemírou odborných výrazů. Oproti tomu pasáže věnující se popisům maleb a jejich ikonografii jsou plně termínů, které nejsou nikde vysvětleny (např. peplum, monille, maforion, stally). Je škoda, že mezi četnými textovými doplňky na konci knihy chybí alespoň stručný slovníček základních odborných pojmů.

Na některých místech se též autoři stali obětmi snahy o strukturální členění kapitol do podkapitol a poté marného boje o jejich smysluplné naplnění informacemi. Příkladem budiž podkapitola *Náhrobky z doby pozdního středověku a rané renesance* čítající 7 řádek (s. 419), či pětirádková pasáž věnována smrti Ludvíka Jagellonského a nástupu

Ferdinanda I. (s. 391). Naopak jinde zůstal potenciál dílčího tématu nevyužit. Např. v textu o chrámovém pokladu katedrály (s. 328n), dotýkajícím se významnou měrou shromažďování relikvií Karlem IV., mohla být vedle pouhého výčtu panovníkem získaných relikvií věnována pozornost i vysvětlení jejich významu jak pro Karla IV., tak pro jeho současníky. Otazník visí i nad kompozicí osmé kapitoly; jde pouze o seznam jednotlivých oltářů, informace, které plně a přehledně poskytuje plánek na začátku této kapitoly převzatý ze *Základů starého místopisu pražského* V. V. Tomka. Namísto tohoto výčtu, jehož informační hodnota a stravitelnost pro čtenáře je více než sporná, by byl jistě funkčnější stručný výklad o problematice (středověkých) oltářů jako takových, přičemž provázání s předchozí podkapitolou o relikviích a chrámovém pokladu se samo nabízí.

Jednotlivé části knihy nejsou nijak autoricky rozlišeny, a oba badatelé tak vystupují jako homogenní pracovní tým. Stejná sourodost bohužel není vlastní jejich textu, trpícímu obvyklými neduhy takto velkoryse koncipovaných publikačních počinů, tedy nevyvážeností jak z hlediska pojetí témat, tak i z hlediska kvality jejich zpracování.

Na vrub faktu, že cílem nebyl inovativní badatelský přínos, nýbrž syntéza dosavadních názorů, padá i skutečnost, že autoři pracovali především s literaturou namísto pramenů. Potom ovšem nejsou bez výhrad často se opakující konstatování „z pramenů víme“, u nichž následuje odkaz na citovanou literaturu. Že bylo ostatně ze starší literatury popisováno mnohdy velmi rychle a zběžně, je patrné na mnoha místech, například při opakované informaci o uložení archiválií ve Státním ústředním (!) archivu (s. 429–430, 477, 479). Různých drobných nepřesností lze v textu najít více – např. Albert ze Šternberka nikdy nebyl biskupem olomouckým (s. 309) ani magdeburským (s. 342). Některé formulace čtenáře vysloveně matou nebo nutí k zamyšlení ohledně své relevantnosti; jako příklad může sloužit množství uváděných jmen různých osob bez jejich identifikace, která sice vyplyne o několik rádků dále, nikoli však vždy (srov. s. 445 a 447, 458).

Závislost na starší literatuře je nejvíce problematická v pasážích, v nichž autoři citují nacionálně zatížené práce. Z účtů svatovítské katedrály publikovaných Josefem Neuwirthem tak má být „dobře patrný původ kameníků huti“ (s. 59). Bylo by ostatně jistě vhodné pracovat opatrněji při citacích takových autorů, jako jsou Wilhelm Pinder nebo Otto Kletzl.

Podobných výhrad je možné uvést ještě celou řadu, přesto lze vydání monografie hodnotit jako

záslužný počin. Představuje jakousi sumu poznatků (ovšem s výhradou setrvačného udržování některých nefunkčních nebo problematických „mýtů“) o katedrále a především přináší bohatý a kvalitní obrazový materiál.

EVA RICHTROVÁ

Pavel BRODSKÝ, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Academia, Praha 2012

368 s., ISBN 978-80-200-2175-5

„Tato knížka nemá velké ambice. Neklade si za cíl stát se učebnicí české knižní malby a problematiku v žádném případě nevyčerpává.“ Citovanými slovy uvádí Pavel Brodský publikaci, která má být jakousi rekapitulací současného stavu poznání české středověké knižní malby. Jádrem knihy představuje tvorba „českých“ iluminátorů, čímž autor míní umělce působící na území Čech a Moravy bez ohledu na jejich „národnostní“ a jazykovou příslušnost. Její počátky jsou vymezeny 12. stoletím, autor ale zmiňuje i Gumpoldovu legendu a Vyšehradský kodex jako rukopisy tradičně spojené s českým prostředím. Horní chronologickou hranici pak tvoří rok 1620 jako výrazný mezník „pro vzhled i funkci ručně psané knihy“. Přes velkorysý časové vymezení přináší publikace jen pokrovnou textu, jehož úspornost ostře kontrastuje s bohatým barevným obrazovým materiálem. Z toho důvodu je celkem oprávněně vnímat průvodní text jako vysvětlující komentář, který se jednak vyjadřuje k některým specifickým knižní malby, jednak podrobněji představuje vybrané iluminace.

Kromě úvodu, kde autor vysvětluje pohnutky k vydání publikace, je textová část rozčleněna do několika statí, které svými názvy (*Typologie výzdoby bohemikálních rukopisů*, *Donátoři, písaři a iluminátoři*, *Ikonografie*) naznačují snahu o systematické uchopení české knižní malby ve stylu cizojazyčných syntetických kompendií věnovaných středověkým iluminacím, ať už z hlediska příslušnosti ke slohu, nebo jako fenoménu s osobitými zákonitostmi a vývojem. Z této struktury však vybočuje obsáhlejší závěrečná stať, věnovaná vývoji knižní malby v Čechách, kterou by čtenář logicky očekával spíše na začátku publikace. Mohl by se tak nejdřív seznámit se zachovaným fondem, na kterém budou následně demonstrovány základní principy knižní malby jak ve vztahu k typu rukopisu (bible, evangeliář, astronomické, astrologické a alchymické rukopisy atd.), tak

s ohledem na donátora, případně k funkci toho kterého rukopisu. Nicméně Brodského koncepce nejen jako celek, ale i v jednotlivých statích postrádá konkrétní záměr, na který autor ostatně již v úvodu rezignuje.

Přitažlivě pojmenovaná první stať k typologii výzdoby bohemikálních rukopisů poskytuje pouhý popis vybraných mistrovských děl s důrazem na rostlinný ornament a jeho charakteristiku; názvem avizovaná typologie tu ve skutečnosti chybí. Autor sice na začátku zmiňuje „komplexní pojetí stránek“ jako základ celého systému knižní malby, úplně však přitom pomíjí důležitost iniciály jako nositelky narativních či symbolických scén a figurální malba je pro Brodského jen eventualitou. Uvedený nedostatek se autor snaží kompenzovat ve statí o ikonografii, nicméně opětovně bez zřejmé předem promyšlené koncepce či logické následnosti. Zpočátku sledovaná ikonografická linie podle druhu rukopisu (bible, misál) se náhle vytrácí ve prospěch konkrétních ikonografických motivů a jejich proměn a po povšechné obecné charakteristice středověké ikonografie se autor opětovně navrácí k ikonografickým námětům. Důraz, který se v obou kapitolách klade na rukopisy doby karlovské a václavské, úměrně odpovídá převaze této skupiny rukopisů i v závěrečné kapitole a logicky i v obrazové příloze. V pořadí třetí stať o donátorech, písařích a iluminátorech Brodský poskytuje náhled na společenské postavení písařů a iluminátorů, jejich postup práce či vztah k osobě donátora.

Již zmíněná závěrečná a počtem stránek nejobsáhlejší stať o vývoji knižní malby v Čechách se omezuje na zrychlený přehled zachovaného fondu bohemikálních rukopisů. Brodského zájem se opakovaně soustřeďuje na formální stránku vyjmenovaných rukopisů a jejich začlenění do vývoje středověké knižní malby. Díky tomu čtenáři zprostředkovává základní orientaci v jednotlivých rukopisech a jejich iluminátorech. Uspořádání vyobrazení v obrazové příloze odpovídá řazení jednotlivých statí.

Na závěr publikace obsahuje kromě seznamu ilustrací obvyklou trojici rejstříků (jmenný, místní a věcný) obohacenou o užitečný ikonografický rejstřík a slovník odborné terminologie, díky kterému se kniha stává přístupnou a čtivou i pro laickou veřejnost.

Publikace je určena širší kulturní veřejnosti, kterou seznamuje s bohatým fondem české a moravské knižní malby a částečně též s otázkami odborného výzkumu. Škoda jen, že se Brodský vzdává mimo jiné i ambice na ucelený přehled dosud známých faktů a informací, týkajících se knižní malby na území Čech a Moravy v době